

ABD İNSANİ ASKERİ MÜDAHALELERİNİ BELİRLEYEN FAKTÖRLER

*Gül Tuba DAĞCI

**Osman DİLER

Özet

Kendi vatandaşlarının bir kısmı ve bazı yöneticileri için, dünyanın takdir etmesi gereken işler yapan bir devlet olarak algılanan ABD, sınırları dışındaki insanların büyük çoğunluğu tarafından, kendi ulusal çıkarlarını kollamak amacıyla kimi zaman insani nedenleri gerekçe göstererek diğer devletlere saldıran yayılmacı bir güç olarak değerlendirilmektedir. ABD liderliğinde yapılan askeri müdahalelerin gerekçelerinin her zaman resmî açıklamalar ile aynı olmadığına yönelik görüşler hem ABD içinde hem de ABD dışında dile getirilmektedir. İnsani nedenleri ABD tarafından müdahalelerine kılıf olarak kullanıldığını öne sürenler, BM kararı olmadan yapılan müdahalelerin, Vestfalya sonrası oluşan eşit egemen devlet sistemine aykırı olduğunu savunmuşlardır. Öte yandan dramatik insan hakları ihlallerinin yaşanmasına göz yumulamayacağı da toplumların vicdanları tarafından kabul edilememektedir. Bu çalışmada ABD'nin Kosova'ya yönelik yaptığı askeri müdahale, gerekçelerini ortaya koymak amacıyla beş adet ölçüt üzerinden incelenmiş ve müdahalenin gerekçesinin ağırlıklı olarak insan hakları ihlallerinin önlenmesi olduğu sonucuna varılmış fakat müdahale sonrasında bölge halkının mağduriyetlerinin kabul edilebilir seviyeye düşmediği, sadece faillerin değiştiği gözlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: İnsani Askeri Müdahale, Koruma Sorumluluğu, Beş Ölçüt, ABD, Kosova, Tehditgerek.

Abstract

Perceived as a state that does what the world needs to do for some of its own citizens and some of its executives, the United States is regarded by most people outside its borders as an expanding force that attacks other states, sometimes for humanitarian reasons, for their own national interests. Opinions that the grounds for military interventions made under US leadership are not always the same as official statements are expressed both within the United States and outside the United States. Those who claim that humanitarian causes are

---

* Yrd. Doç.Dr., Yalova Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Uluslararası İlişkiler Bölümü Öğretim Üyesi, Email: dacituba@gmail.com

** SBE Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı Yüksek Lisans Öğrencisi.

used by the US as a cover for their interventions have argued that the interventions without the UN decision were contrary to the equally sovereign state system that was formed after Westphalia. On the other hand, the fact that dramatic human rights violations can not be tolerated can not be accepted by the consciences of the society. In this study, the US military intervention in Kosovo was investigated on five criteria in order to demonstrate justifications, and it was concluded that the reason for the intervention was predominantly the prevention of human rights violations, but it was observed that after the intervention the victims of the people of the region did not fall to an acceptable level, only the factions changed.

Keywords: Humanitarian Military Intervention, Responsibility to Protect (R2P), Five Criteria, USA, Kosova, Threatneeded.

Giriş

İnsanların, haklarından mahrum bırakılıp eziyet ve işkence görmesi vicdan sahibi hiç kimse tarafından mazur görülmemeli ve görmezlikten gelinmemelidir. Bireysel söylemlerin ve eylemlerin yetmediği durumlarda, bireylerin bir araya gelerek oluşturduğu ve kendileri adına karar vermeleri için yetki verdiği örgütlü yapının, yani devletin rol alması gerekebilir. Kendi ülkesinde mevcut/oluşması muhtemel insani dramlar için hukuk çerçevesinde kalarak ve başka dramlara yol açmayacak şekilde harekete geçmesi beklenen devletin, dram başka bir ülkede olduğunda da benzer şekilde uygun ve hukuki davranması beklenir.

Uluslararası sistemde tüm devletler için bağlayıcı olan hukuk normlarını oluşturmak ve uygulamak için yetkilendirilmiş, kararlarının uygulanması için yaptırım gücüne sahip ve tüm devletlerin otoritesini kabul ettikleri devletler üstü bir yapı bulunmamaktadır. Henry KISSINGER'ın da belirttiği gibi; Vestfalya Anlaşmasını temel alan uluslararası sistemin, ülkeler arasındaki şiddet, yani savaş sorununa verecek bir yanıtı vardı; ancak iç savaşlardan, etnik çatışmalardan ve günümüzde insan hakları ihlalleri adı verilen durumlardan kaynaklanan ülkelerin içindeki şiddete sunduğu hiçbir çözüm yoktu¹. Bu nedenle insani dramlarla mücadele amacıyla bir devletin ya da devletler topluluğunun başka bir devlete yönelik eylemleri, muhatap devletin egemenliğinin taciz edildiği iddialarını da beraberinde getirmiştir.

---

¹ Henry Kissenger, **Amerika'nın Dış Politikaya İhtiyacı Var mı?** Çev. Tayfun EVYAPAN. Ankara: METU Press, 2002.s.215

Olayın bir başka boyutu olarak; insani nedenlerle yapılan müdahalelerin, müdahilin ulusal çıkarları merkezli bir hareket olduğu, dolayısıyla insani nedenlerin bu çıkar odaklı eylemin kılıfı olarak kullanıldığı da dillendirilmiştir. Bir görüşe göre; insani nedenlerle müdahale edilen (işgal edilen) ülkelere demokrasilerini satanlar, hiçbir zaman müdahalelerini ülkenin altyapısındaki (yol, su, elektrik, okul) temel ihtiyaç ve gereksinimlere göre şekillendirmezler. Onlar; nerede ne kadar petrol bulunur, nerede ne kadar altın var vs. sorularından oluşan merakla, misyonlarını yerine getirme uğraşı içindedirler. Dolayısıyla satılan demokrasilerin içeriği, işgal edilen ülkelerin zenginliklerince belirlenir². George F. KENNAN, bu eleştiriyi haklı çıkarırcasına, 1948 yılında ABD Dışişleri Bakanı ve yardımcısına sunduğu bildiriye, ABD'nin, dünyanın iyiliği için kendi çıkarlarından vazgeçme lüksü olmadığını belirtmiştir³. KISSINGER, insan hakları için duyulan kaygının, başkan kim olursa olsun kuşkusuz Amerikan dış politikasının önemli bir özelliği olarak kalacağını, bunun, Amerikalıların nasıl insanlar olduğunu yansıttığını ve sağduyu için faaliyet alanı bulunan yerlerde hükümet kararlarını etkileyeceğini söyleyerek insan haklarına yönelik kaygının ABD'nin dış politikasındaki yerini tanımlamıştır⁴. ABD yönetimleri, söylemlerinin ve eylemlerinin gerek iç gerekse dış politik arenalarda kabul ve destek görmelerini sağlamak için, tehdit gerek (threat needed) diye adlandırılabilir bir yöntem izlemişlerdir. Buna göre, önce bir olgu tehdit (düşman) kaynağı olarak benimsetilmekte, sonrasında ise ulusal ya da uluslararası eylemlerin meşruiyeti bu tehdidi bertaraf etmek gerekçesiyle sağlanmaya çalışılmaktadır.

Yaptığı askeri müdahaleler tarih boyunca tartışma konusu olan, özellikle SSCB'nin dağılmasından sonra tek süper güç olarak dünya siyasetini ağırlıklı olarak yönlendiren ABD ile ilgili tartışmalar birçok akademik çalışmanın konusu olmuştur. Bu çalışmada ABD'nin İnsani Askeri Müdahalelerini analiz etmek için beş adet ölçüt kullanılarak Kosova müdahalesinin gerekçeleri ortaya konmuş, ABD'nin insan hakları kaygısıyla mı yoksa ulusal çıkar merkezli mi hareket ettiği anlaşılmaya çalışılmıştır.

2 A.Can Ataş, **Küresel Hegemonya ve İşgal Demokrasisi**, İstanbul: Güncel Yayıncılık, 2008.s.113

3 George Kennan, **Review of Current Trends, U.S. Foreign Policy, Policy Planning Staff, PPS No. 23, Volume 1 Part 2**, Head of US State Department Policy Planning Staff, Washington: Washington DC Government Printing Office, 1948, 509-529.

4 Kissinger,a.g.e.,s.114

1. Literatür İncelemesi

İnsani Askeri Müdahaleyi “Bir insan topluluğunun, temel insani haklardan mahrum kalma durumunun mevcut ya da kuvvetle muhtemel olması halinde, bu hak ihlallerini ortadan kaldırmak ya da engellemek için, bahse konu insan topluluğunun tabi olduğu devlet dışındaki devlet/devletler tarafından yapılan ve meşruiyeti BM tarafından onaylanan organize askeri kuvvet kullanımı” olarak tanımlamak mümkündür. ABD’nin İnsani Askeri Müdahalelerinin değerlendirmek için değişik zamanlarda çeşitli ölçütler (kriterler) öne sürülmüştür. Bu ölçütler tarih boyunca Haklı Savaş (Just War) kavramı için önerilen ölçütlerle benzerlikler göstermiştir.

Bu ölçütler kimi zaman uluslararası örgütler tarafından tanımlanmış, kimi zaman ise bireysel tanımlamalar literatüre katkı sağlamıştır. Örgütsel tanımlamalara örnek olarak Avrupa Parlamentosu’nun ölçütleri verilebilir. 1994 yılında Avrupa Parlamentosunda BM sistemi içinde olmayan insani müdahalelerin hukuksal geçerliliği görüşülmüş, İnsani Askeri Müdahale ölçütleri ve şartları şu şekilde tespit edilmiştir; bir devletteki ağır ve sistematik insan hakları ihlallerinin durdurulması, silahlı müdahale dışında bir yolla bu ihlalleri yapanları engellemeye yetmemesi, BM’nin konuya ilişkin hareket imkânının bulunmaması, bütün diğer çözüm yollarının tüketilmiş olması ve başarısız olması, müdahale eden devletlerin bu ülkeye ilişkin herhangi başka bir ilgisinin bulunmaması, insan haklarının korunmasının ana hedef olması, bölgede hukuk dışı müdahalede bulunan devlet ya da devletlerin bu tür bir insani müdahaleye katılamamaları, müdahalenin belirli bir hedefe yönelmiş olması ve müdahale edilen devletin otoritesine herhangi bir politik etkisinin olmaması, kuvvet kullanımı zamanla sınırlı ve orantılı olma şartının bulunması, müdahalenin derhal BM’ye bildirilmesi. Bu müdahale ile uluslararası barış ve güvenlik tehdit edilir mahiyette olmamalıdır ve bu müdahale ile müdahaleyle engellenmek istenen insani acılardan daha büyük acılara sebebiyet verecek insan hayatı kaybına neden olunmaması gözetilmelidir⁵.

5 Kenan Dülger, “Avrupa Parlamentosunun İnsani Müdahale Kriterleri Hakkındaki Kararı”, Küresel Bakış, no. 6 (2012): 111-116.

ABD dış politikasında önemli bir isim olan Robert KEOHANE, İnsani Askeri Müdahalelerin öncelikli olarak ABD'nin ulusal çıkarlarına dayanması gerektiğini belirtip, müdahale ölçütlerini iki grupta ele almıştır, ABD'nin önemli çıkarları olduğu durum ve önemli çıkarlarının olmadığı durum. KEOHANE'e göre önemli ABD çıkarları söz konusu olduğunda haklı bir müdahale için 5 adet ölçüt vardır. İlk olarak askeri eylem adaletsiz olmamalıdır. Adaletli olmak zorunda değildir ama adaletsiz olmamalıdır. İkinci olarak güç kullanmaktan daha üstün bir strateji olmamalıdır. Üçüncü olarak, müdahalenin başlıca başarılarını koruyan politik açıdan makul bir çıkış stratejisi olmalıdır. Sadece çıkış stratejisi bile kazanımlarınızı yok edecekse, müdahale en başta yapılmamalıdır. Dördüncü olarak, hedefler göstergelerle açıkça belirtilmelidir, böylece onlara ulaşip ulaşmadığımızı bilelim. Son olarak, periyodik yeniden değerlendirme ve gerçek şeffaflık için açık bir prosedür olmalıdır⁶.

Hedef ülkeye ilişkin ABD'nin çok önemli çıkarların söz konusu olmadığı durumlarda, yukarıdaki ilk maddeden farklı olarak, müdahalenin haklı nedeni olması gerektiğini vurgulayan KEOHANE, yukarıdakilere ilave olarak 4 ölçüt daha öneriyor. Buna göre; ABD, çıkarları tehlikede değilken bir müdahale yapmak durumunda olursa, diğer ülkeler, müdahalenin BM tarafından belirtilen, "Koruma Sorumluluğu (R2P) kapsamında yapıldığını düşünmelidir. Müdahaleye yönelik bir BM kararı olmasa da geniş bir uluslararası görüş birliği olmalıdır. Yaygın ve gerçek bir uluslararası katılımın olması gerekir. Müdahale sadece ABD çıkarı için yapılıyor olsaydı başka ülkelerin katılımı aranmayabilirdi. Eğer söz konusu olan küresel bir fayda ise diğer ülkeler de bir şekilde bu müdahalede yer almalıdır. Son olarak, mevcut yönetime tercih edilecek yerli bir muhalefet olmalıdır yani, müdahale bittiğinde gücü eline alacak birileri olmalıdır⁷. KEOHANE'nin ikinci durumla ilgili ölçütleri tersten okunduğunda şöyle bir sonuç ortaya çıkmaktadır; eğer müdahalede önemli bir ABD ulusal çıkarı varsa, müdahale için geniş bir uluslararası görüş birliğine ve yaygın, gerçek bir uluslararası katılıma ihtiyaç yoktur ve ayrıca müdahale sonrası mevcut yönetime tercih edilecek yerli bir muhalefetin olması da

---

6 Robert Keohane, "When Should the US Intervene? Criteria for Military Intervention in Weak Countries", Cornell International Affairs Review Volume 5, no. No.1 (2011): 1.

7 A.g.e.

gerekli değildir, yani müdahaleden sonra hedef ülkedeki insanların nasıl yönetildiğinin de önemsenmesi zorunlu değildir.

ABD Dışişleri eski Bakanı Henry KISSINGER, insancıl müdahaleyi Amerikan dış politikasına en öncelikli konu olarak yerleştirmek için konuyu evrensellik, iç kamuoyu, uluslararası destek ve tarihsel boyut olmak üzere dört başlıkta değerlendirmiştir. KISSINGER'e göre ilke evrensel olarak uygulanabilir olmalıdır. Eğer politika evrensel olarak uygulanabilir değilse veya en azından öngörülen durumlarda büyük çoğunluk için uygulanabilir değilse bu, dünyanın geri kalanına Amerikan egemenliğinin belirsiz bir uygulaması olarak ve zaman içinde bencil bir ikiyüzlülük olarak görünecektir. İkinci olarak Amerika'nın ülke içi görüşü tarafından sürdürülebilir eylemlere yol açmalıdır. Eğer Amerika'nın görüşü eylemin gidişatını desteklemezse, başarısızlık Amerika'nın dünya düzeninin önemli bir üyesi olarak hizmet etme yönündeki isteğini yıkacaktır. Müdahale uluslararası toplulukta ses bulmalıdır. Eğer uluslararası topluluk Amerikan hedeflerini takip etmezse, Birleşik Devletler ya zorla kabul ettirmeye ya da çekilmeye sürüklenecektir. Son olarak operasyonun tarihi ortamla bir ilişkisi olmalıdır. Eğer Amerika'nın eylemleri tarihi ortamı göz önünde bulundurmazsa, er ya da geç büyüyen yerel engeller veya yerel Amerikan birliğiyle uyumsuz bir güç seferberliği gereksinimi tarafından yenilgiye uğratılacaktır. KISSINGER'a göre bütün bu koşullar, genel olarak "çıkış stratejisi" denen ve bir kimsenin geçici bir sorunu mu düzelttiği, yoksa kalıcı bir bataklığa mı saplandığını belirleyen şeyle ilgilidir⁸.

Hindistan Yüksek Mahkemesinde görev yapan Hintli avukat Pulkit TARE, müdahale için mağdur durumda olanların müdahaleyi talep etmesini de bir ölçüt olarak ortaya koymuştur. TARE'ye göre insani müdahaleler, haklı görülebilmeleri için, aşağıdaki kriterlerin hepsini taşımalıdır:

İnsan Hakları İhlalinin Kanıtı: Müdahale eden devlet, krizin ya da yaklaşmakta olan yaygın ve büyük ölçekli insan hakları ihlaline ilişkin güvenilir kanıtlara sahip olmalıdır. Deliller yasallığın temel taşlarından biridir ve meşru insani müdahalelerin ilk şartıdır.

⁸ Kissinger,a.g.e.,s.233.

Kuvvet Kullanımı İçermeyen Seçeneklerin Tükenmesi ve BM Yaptırımının Olmaması: Müdahale eden fail, krizleri önlemeye yönelik kuvvet içermeyen tüm yöntemleri tüketmiş olmalı ve BM, yaptırımında bulunmada başarısız olmalıdır.

Mağdurların Uluslararası Yardım Talebinin olması: İnsan hakları ihlallerine maruz kalan kişilerin müdahale konusunda taleplerinin olması gerekir. Vatandaşlarının evrensel insan hakları, ilgili devletin egemenlik haklarından üstündür.

Sınırlı Kuvvet: İnsani sebepler, başka bir nedeni gizlemek için kullanılmalıdır. İnsani müdahalenin amacı, insan hakları ihlalleri ve devlet egemenliği nedeniyle ortaya çıkan krizleri çözmektir. Kullanılan kuvvet buna uygun olmalıdır.

Çok taraflılık: İnsani müdahale çok taraflı olmalı ve birçok ses tarafından desteklenmelidir. Daha fazla sayıda devletin katılımı, doktrini kötüye kullanma olasılığını azaltmakta ve meşruiyet için temel bir esas sunmaktadır⁹.

Yukarıda da görüldüğü gibi insani askeri müdahalenin meşru sayılabilmesi için çeşitli ölçütler ortaya konmuştur. Bu ölçütler hem haklı savaş (just war) kavramının yani *jus ad bellum* ölçütleri ile hem de savaşın içindeki kurallarla yani *jus in bello* ölçütleri ile benzerlik göstermektedir. Ayrıca söz konusu ölçütler belli başlıklar altında toplanabilecek şekilde ortaklık da göstermektedir. Bu başlıklar beş adet olup bunlar; insan hakları ihlallerinin meşru bir şekilde ortaya konması, şiddete başvurma son çare olması, müdahalenin çok katımlı olması, müdahale konusunda BM kararı olması ve müdahale sonrasında hedef ülkedeki insan haklarının müdahale öncesine göre daha iyi şartlarda olmasıdır.

2. Metodoloji

İnsani askeri müdahaleler için önerilen ve önceki bölümde derlenen ölçütler, müdahalenin meşruiyetini ölçmek için kullanılacak ölçütlerdir. Bu ölçütlerin bazı esaslarda benzerlik gösterdiği ve bunların da beş başlıkta toplanabileceği değerlendirilmiştir. ABD de askeri müdahalelerde, hedef ülkedeki insan hakları

9 Pulkit Tare, "When, If Ever, Can Humanitarian Intervention Be Justified in International Law In the Absence of an Authorising Security Council Resolution? Has the Position Been Affected by the Adoption of the Concept of the 'Responsibility to Protect'", www.ssm.com. TARE, Pulkit 2012, Şubat 2012.s.10-13

ihlallerinin önlenmesi için yer almışsa bu, meşru bir eylem olarak kabul edilecek, tersi durumda ABD egemen bir devlete karşı kendi ulusal çıkarları için güç kullanmış olacaktır. Bu değerlendirme için de belirlenen beş adet ortak ölçüt kullanılacaktır.

Birinci ortak ölçüt, askeri müdahaleye gerekçe oluşturan insan hakları ihlallerinin meşru bir şekilde ortaya konmasıdır. Buna göre insan hakları ihlalleri sadece müdahilin beyanıyla meşruiyet kazanmamalı, konuda hakkındaki bağımsız uluslararası insan hakları örgütlerinin raporları aranmalıdır. Bazı ölçüt önerilerinde, insan hakları ihlallerinin büyük ölçekli olması vurgulanmakla beraber, bunların referans değerleri ortaya konmamıştır.

Bir diğer ortak ölçüt ise şiddete başvurmanın son çare olarak kullanılmasıdır. Askeri müdahaleye başvurmadan önce, ekonomik yaptırım ve ambargo gibi diğer zorlayıcı tedbirlere başvurulması gerektiği konusunda neredeyse ölçüt öneren tüm yazarlar ve örgütler hemfikirdir. Askeri müdahaleden önce şiddet içermeyen tüm tedbirler uygulanmalı, bunların sonuç vermemesi durumunda silahlı güce en son çare olarak başvurulmalıdır.

Ortak başlıklardan birisi de müdahalenin çok taraflılığıdır. Yapılan askeri müdahalenin tek bir fail tarafından yapılmış olması müdahalenin meşruiyetine gölge düşürecek bir durum olarak değerlendirilmiştir. Müdahaleye katılan devlet sayısının çok olması, müdahalenin haklılığının uluslararası toplumda onaylandığının dolayısıyla meşru kabul edilebileceğinin bir göstergesi olarak değerlendirilmiştir. Bu kapsamda BM Güvenlik Konseyinde karar almak için gereken üye sayısı olan 9, bu çalışmada referans değer olarak kullanılmış, 9'dan fazla katılımlı operasyonlar çok taraflı müdahale olarak değerlendirilmiştir.

Meşruiyet konusunda en geniş tabanlı onamanın BM kararıyla yapılan müdahaleler için olacağı, önerilen ölçütlerden çıkarılmaktadır. Uluslararası toplumun en kapsamlı organizasyonu olan BM, şiddete başvurmayı sadece meşru müdafaa kapsamında kabul eden bir ortak sözleşme ile kurulmuştur. Dolayısıyla meşru müdafaanın dışında şiddet kullanımını geniş tabanlı bir mutabakat ile meşrulaştırabilecek en önemli uluslararası örgüt BM'dir. Bu nedenle; insan hakları ihlallerinin önlenmesi

gerekçesiyle egemen bir devlete karşı başka devlet/devletlerce silahlı müdahale yapılmasının en önemli meşruiyet kaynağı konu hakkındaki BM kararı olacaktır.

Ortak ölçütlerden beşincisi ise müdahale edilen hedef ülkedeki insan haklarının, müdahale sonrasındaki durumudur. Yapılan askeri müdahale gerçekten insan hakları ihlallerinin önlenmesi maksadıyla yapılmış ise müdahaleden sonra söz konusu ülkedeki insan haklarının müdahaleden önceki durumdan daha iyi olması beklenir. Aksi takdirde bu müdahale, müdahillerin kendi çıkarları için yaptıkları bir eylem olarak değerlendirilecektir.

Müteakip bölümlerde, belirlenen beş adet ortak ölçüte göre Kosova müdahalesi incelenmiştir. Her bir ölçüt için inceleme sonucunda “Sarı” ya da “Kırmızı” ile renk kodlaması yapılmıştır. Sarı kodun anlamı; yapılan müdahalenin ilgili ölçüte göre incelenmesi sonucunda, müdahalenin bu ölçüte göre insan hakları ihlallerinin önlenmesi için yapıldığının anlaşıldığı ve bu ölçüte göre meşru kabul edildiğidir. Kırmızı kodun anlamı ise müdahalenin ilgili ölçüte göre meşru kabul edilemeyeceği, müdahalenin gerekçesi olarak ABD’nin ulusal çıkarlarının ön plana çıktığıdır. Sonuç olarak belirlenen beş ölçüt, her örnek olay için müdahalenin ulusal çıkar merkezli mi yoksa insani nedenlerle mi yapıldığını saptamak için kullanılmış, verilen cevap ulusal çıkar merkezli ise “Kırmızı” renkle kodlanmış, insan hakları merkezli ise “Sarı” renkle kodlanmıştır.

Örnek olayla ilgili tüm cevaplar alındıktan sonra, anılan müdahale için değişik oranlarda sarı ve kırmızı içeren bir turuncu elde edilmiştir. Ortaya çıkan turuncu renk, sarı ton ağırlıklıysa bu durum, söz konusu müdahalenin öncelikli olarak insan hakları ihlallerini önlemek için yapıldığını göstermiş, kırmızı ton ağırlıklıysa müdahalenin esas itici gücünün ABD’nin çıkarları olduğunu göstermiştir.

Örnek olay Beş Ölçüt yöntemi ile değerlendirilirken öncelikli olarak, halka açık resmî belgelerden, Resmi raporlar ile Sivil Toplum Örgütlerinin raporlarından ve konuya ilişkin akademisyenlerin/araştırmacıların yayınlarından faydalanılmıştır. Araştırmada kitaplar ve dergiler gibi basılı kaynaklar ile internet tabanlı yayın/raporlardan yararlanılmıştır. Çalışmada, tercihen birinci kaynaklar, ulaşılamadığı takdirde ikinci kaynaklar kullanılmıştır.

3. Kosova Müdahalesi

Kosova'ya yapılan askeri müdahalenin incelenmesi için sürecin tarihsel arka planına bakmak uygun olacaktır. Avrupa'nın bu kadar yakınında Soğuk Savaş sonrası dönemde gerçekleşen bu müdahale, medeni toplumun öncüleri oldukları iddiasında olan devletlerin, sınırlarının bu kadar yakınında gerçekleşen trajedilere ve askeri hareketliliklere yaklaşımını ve tepkilerini ortaya koymak açısından önemlidir. Ayrıca yapılan müdahalenin başat aktörünün (ABD) kıta dışı bir güç olması da dikkat çekicidir.

Balkan devletlerinin homojen olmayan demografik yapıları, dünyanın diğer bölgelerindeki benzer durumlardan biraz farklıdır. Balkanlardaki hemen her devletin sınırları içerisinde komşu devlet halkı ile aynı kökene mensup azınlık nüfusu mevcuttur. Aslında Balkanlarda yaşanan sorunların temelinde de bu yatmaktadır. Bir devletin içindeki azınlıklar, komşu diğer devletler için müdahale ve baskı aracı ya da tahrik edilecek bir unsur olarak görülmektedir. Devletlerin bu yapısı sonucu Balkanlar, tarih boyunca etnik, dini ve siyasi çatışmaların yaşandığı, aynı zamanda büyük güçlerin Avrupa üstünlüğünü elde etme mücadelesinde bir rekabet alanı olmuştur¹⁰.

Kosova sorunu uluslararası gündeme 90'lı yıllarda taşınmış olsa da aslında sorunun temeli 1389 yılında Kosova'nın, 1'inci Murad komutasındaki Osmanlı Ordusu ile Stefan Lazar HREBELJANOVIĆ komutasındaki çok uluslu Balkan ordusu arasında geçen 1'inci Kosova Savaşı sonucunda Osmanlı hâkimiyetine girmesine kadar dayanmaktadır. Kosova'nın savunmasında Sırp ve Arnavutlar beraber savaşmışlar ancak Arnavutların büyük çoğunluğu özellikle din birliği nedeniyle hâkimiyeti daha kolay kabullenirken, Sırp tarih boyunca bu yenilgiyi hep canlı tutarak Kosova'yı milli bir sembol haline getirmişlerdir. İki tarafın temel iddiaları da bu toprakların kendi uluslarına ait olduğudur¹¹. Sırp bu savaştaki mağlubiyeti

10 Ahmet Çevikbaş, "Müttefik Güç Harekâtı İnsani Müdahalelerin Bir İstisnası mıdır? NATO'nun Kosova'ya Yönelik Harekâtının Uluslararası Hukuk ve Askeri Bakış Açılıklarından Değerlendirilmesi", Savunma Bilimleri Dergisi, 2011, s.19.

11 Shqipran Kadriaj, "Kosova Sorunu", Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2008.s.5

hiçbir zaman kabullenememişler, savaşla ilgili destansılaştırdıkları¹² söylemlerle Sırp milliyetçiliğinin oluşumuna katkı sağlamışlardır¹³.

Balkan Savaşları sonrasında Osmanlı hâkimiyetinden çıkarak 30 Mayıs 1913 tarihli Londra Antlaşması ile Sırbistan'a bırakılan Kosova, I. Dünya Savaşı sonrasında, Sırp-Hırvat-Sloven Krallığı sınırları içinde yer almıştır. II. Dünya Savaşından sonra bu Krallık yerine komünist bir rejim olarak kurulan ve Sırbistan, Hırvatistan, Slovenya, Karadağ, Makedonya ve Bosna Hersek Cumhuriyetlerinden oluşan Yugoslavya¹⁴ Federal Cumhuriyeti bölgede hüküm sürmüştür. Bu federal oluşumda, kuzeyde Voyvodina ile güneyde Kosova'ya Sırbistan Cumhuriyeti içerisinde özerk bölge statüsü verilmiştir¹⁵.

2'nci Dünya Savaşı'ndan sonraki iki kutuplu dünyada, Josip BİROZ (TİTO) güney Slav uluslarını bir üst kimlik olan "Yugoslav" kimliğinde toplamaya çalışmıştır. Ancak Tito bunu yapmaya çalışırken diğer yandan Yugoslavya sınırları içinde yaşayan ve çoğunluk oluşturduğu yerlerde de bu uluslara Federe Cumhuriyetler kurması ülke genelinde milliyetçiliğin canlı tutulmasına neden olmuştur¹⁶.

Yugoslavya'nın parçalanmasının, aynı zamanda Sırplarla Kosovalı Arnavutların birbirlerinden ayrılmasına sebep olan sürecin ilk adımı, karizmatik kişiliği sembolleşmiş ve Yugoslav ulusları arasında birlik sağlayan TİTO'nun 4 Mayıs 1980'da ölümüdür. TİTO'nun ölümüne kadar su üstüne çıkmamış etnik ve dini kökenli tartışmalar ve rekabet onun ölümüyle beraber net bir şekilde ortaya çıkmıştır. Yarım yüzyıla yakın bir süre boyunca kısmen başarılı birlikte yaşama iradesinin, milliyetçilik rüzgârı ile bozulmasının yarattığı etki sadece Yugoslavya'yı değil tüm dünyayı sarsmıştır. Bu konuda Yugoslavya'daki Komünist parti lideri

12 Sırp toplumunda oluşan bu fikir, Miloseviç'in, 28 Haziran 1989 yılında, savaşın yapıldığı Gazimestan'da yaptığı konuşmada da kendini göstermektedir. Miloseviç, bu konuşmasında: "Kosova'da yapılan kahramanlık, altı yüzyıl boyunca bizim yaratıcılığımıza ilham olmuştur ve onurumuzu güçlendirmektedir ve bir zamanlar, kaybederken yenilmemiş olmayı başaran büyük, cesaretli ve onurlu bir orduya sahip olan ender milletlerden birisi olduğumuzu göstermektedir" ifadesini kullanmıştır (www.slobodan-milosevic.org/spch-kosovo1989.htm, 25. paragraf).

13 Çevikbaş,a.g.e.,s.21

14 Rusca Yugo (Sırpça Jugo) "Güney" anlamına gelmektedir.

15 A.g.e.,s.21

16 Mustafa Mutlu, "Soğuk Savaş Sonrası Uluslararası Sistemde Yeni Devletlerin Ortaya Çıkışı: Kosova Örneği", **Yüksek Lisans Tezi**, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2010,s.31

MİLOŞEVIÇ'in 1989'da iktidara gelmesi bir dönüm noktası olmuş, Yugoslavya'yı yaklaşık 10 yıl sürecek bir çatışma ortamına itmiştir¹⁷.

Ahmet Meriç ÖNEN'e göre iki kutuplu dünya düzeninin bozulması en çok bir mozaik olan Yugoslavya Cumhuriyeti üzerinde etkili olmuştur. Bunun nedeni ise ekonomidir. Yugoslavya'nın eskisi gibi, ucuz kredilerden yoksun kalması ekonomisinde bozulmaya neden olmuş, tarihsel düşmanlıkların bir arada yaşadığı Yugoslavya Halklarını barış içerisinde birleştiren en önemli unsur olan zenginliğin de ortadan kalkmasıyla bu mozaiki bir arada tutan hiçbir şey kalmamıştır¹⁸.

Kosovalı Arnavutlar Sosyalist dönemde, özellikle 1974 yılındaki anayasa değişikliği ile, birçok alanda haklar elde etmiş, elde edilen Anayasal haklar sonraki kuşaklardaki kimlik bilincini de etkilemiştir. Elde edilen bu hakların Sırp tarafından geriletilmesi Kosova'da sonraki dönemlerde yaşanacak çatışmaların temelini oluşturmuştur. Bu dönemde Kosova'da üniversiteli kadroların oluştuğu, kendi ulusal sorunlarıyla ilgilendikleri, üstelikte sorunu gündemde tutacak eylemlere imza attıkları görülmüştür¹⁹.

MİLOSEVIÇ önderliğinde ve Sırp aşırı milliyetçiliği yaklaşımıyla Yugoslavya'yı dağılmaya götüren siyasi krize giden süreçte ilk kıvılcım, 1981 yılında öğrenci olayları ile çıkmıştır. Bu süreçte Kosova Priştina Üniversitesindeki Kosovalı Arnavut öğrencilerin başlattığı eylemler yayılmış, hükümet olayları güç kullanarak bastırmıştır. 1986 yılında başkanlığını, Dobrica ĆOSIĆ²⁰'in yaptığı Sırp Sanat ve Bilimler Akademisi'nin yayınladığı bir memorandum²¹ sonraki dönemlerde Sırp politikalarını çok etkilemiştir. Sosyalist Yugoslavya döneminde Sırbistan'a karşı izlenen politika keskin bir şekilde eleştirilmiştir. Kosova sorununun Sırp ulusunun en

17 Gökşen Uysal, "1999'dan Günümüze Kadar Geçen Süreçte Kosova", **Yüksek Lisans Tezi**, Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2011,s.3

18 Ahmet Meriç ÖNEN, "Kosova'nın Nihai Statüsü: Tarihi Süreç ve Günümüzdeki Gelişmelerin İncelenmesi", **Yüksek Lisans Tezi**, Ankara: Atılım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2006, s.63

19 Selçuk Bağlar, "Soğuk Savaş Sonrası Arnavut Milliyetçiliği ve Kosova Sorunu", **Yüksek Lisans Tezi**, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2010,s.58

20 Dobrica ĆOSIĆ Yugoslavya Federal Cumhuriyetinin ilk başkanı (1992-1993) olmuş ve bir dönem (1992) Bağılantısızlar Hareketinin Genel Sekreteri olarak görev yapmıştır.

21 Memorandumun İngilizce çevirisi için: <https://chnm.gmu.edu/1989/items/show/674> . (E.T.17.04.2017)

önemli ulusal sorunu olduğu ileri sürülen memorandumda, Kosova'daki 1981 olaylarına topyekûn ve açık bir savaş ilanı gözüyle bakılmaktadır²². UYSAL'a göre bu memorandumda, Yugoslavya'nın kurucusu Hırvat kökenli lider TİTO, Sırp düşmanı olmakla suçlanmış, ayrıca Kosova ve Voyvodina'nın özerk hale getirilmesinin de Sırlara karşı yapılmış düşmanca bir hareket olduğu söylenmiştir. Aslında bu memorandum Sırların kafalarında hala "Büyük Sırbistan Planı"nın olduğunu göstermiştir²³.

2 Temmuz 1990 tarihinde yüz seksen üç sandalyeli Kosova meclisinin yüz yirmi üç Arnavut üyesinden yüz on dördünün katılımıyla Kosova'nın, Yugoslavya'daki diğer cumhuriyetlerle eşit bir statüye sahip olduğu ilan edilmesi geri dönülemeyecek süreci başlatmış, bu tarihten üç gün sonra Sırbistan, Kosova meclisini ve hükümetini feshederek, 1946 yılından bu yana ilk kez Kosova'nın idaresini kendi eline almıştır. Sırbistan'ın sertleşen tutumuna karşılık olarak feshedilen meclisin yüz on bir üyesi ve otuz civarında Arnavut siyasetçisi ve entelektüeli bir araya gelerek Sırbistan'dan bağımsızlığı vurgulayan "Kacanicka Anayasası"nı ilan etmişlerdir. Sırbistan tarafından illegal olarak nitelenen bu anayasa Kosova'yı yedinci cumhuriyet olarak deklare etmekteydi. 28 Eylül 1990'da ise yenilenen Sırp anayasası Kosova'nın otonomisini kaldırmıştır²⁴.

Kosova'daki Arnavut halkının silahlı eylemleri daha önce başlamış olmasına rağmen, 1998 yılında Sırp polis birliklerinin silahlı terör uygulamaya başlaması, Kosova'daki Arnavutları kendilerini korumak için daha organize çareler aramaya sevk etmiştir. Kosova Kurtuluş Ordusu (KKO) (Ushtria Çlirimtare e Kosoves (UÇK)) Arnavut halkının silahlı direnişinin örgütlü bir kanadı olarak böyle bir ortamda sahneye çıkmıştır²⁵. UÇK'nın Kosova'da birtakım yerleri geçici süre ile kontrol etmesi sonucunda, MILOŞEVIÇ'in Milis kuvvetleri ile güçlendirilmiş ordusu ve polis gücü saldırılarının şiddetini artırmış, "Nal" adını verdikleri hareketle, UÇK cephesi olduğundan şüphelendikleri her yere saldırmışlardır. 1998 Mart ayı ile 1999 Mart ayı arasında, Sırp hükümetinin Kosova politikalarından

---

22 Kadriaaj,a.g.e.,s.19

23 Uysal,a.g.e.s.21

24 Kadriaaj,a.g.e.,s.20-21

25 A.g.e.,s.31

dolayı 2000'den fazla kişi öldürülmüş, Nisan 1999'un başında, BMMYK tahminlerine göre, etnik temizlik süreci sonucunda 226,000 mülteci Arnavutluk'a, 125.000 mülteci Makedonya'ya ve 33.000 mülteci de Karadağ'a göç etmiştir. Mayıs 1999 itibariyle 1,5 milyon kişi, yani Kosova nüfusunun %90'ı yerlerinden çıkarılmış ve 225.000 Kosovalı kaybolmuş ve 5000 kişi de öldürülmüştür²⁶²⁷.

Kosovalı Arnavutlara yönelik Sırp Devleti saldırılarının şiddetinin ve sıklığının artması dünya kamuoyunun her geçen gün dikkatini bu bölgeye yöneltmesine yol açmıştır. Gerek ABD, İngiltere, İtalya, Almanya, Fransa ve Rusya'dan oluşan ve Yugoslavya'nın dağılma sürecinde kurulan Temas Grubu gerekse Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi bu sürecin uluslararası düzeyde önemli aktörleri olmuştur.

Miloseviç'in saldırılara devam etmesi ve BM ile AB'nin olanlara sessiz kalması sonunda NATO, kara harekâtından yoksun, sadece hava saldırısıyla sınırlı ve 78 gün sürecek "Kararlı Güç Harekâtı"nı 24 Mart 1999 günü başlatmıştır²⁸.

Kosova sorununa çözüm bulunması için baştan beri çaba sarf eden BM, görüşmelerin tıkanması üzerine Güvenlik Konseyinden güç kullanımını tavsiye eden bir karar çıkaramamıştır, daha doğrusu bu konuda bir teklif gündeme gelmemiştir. Bunun nedeninin Güvenlik Konseyinin daimî üyelerinden olan Rusya ve Çin'in böyle bir kararı veto edebileceklerinin değerlendirilmesidir. NATO'nun Kosova'ya müdahalesi ile mevcut uluslararası hukukun kuralları arasında çelişkili sorunlar ortaya çıkmıştır. Ciddi insan hakları ihlallerini sona erdirmeye amacı ve mevcut uluslararası hukuka aykırı güç kullanımı arasında hukuki ve moral bir çıkmaz ile karşılaşmıştır²⁹.

Müdahalenin başlamasının ardından, BM Güvenlik Konseyi, 26 Mart'ta yaptığı toplantıda, NATO müdahalesini kınayan bir karar tasarısını 3'e karşı 12 oyla reddederek müdahale karşısında sessiz kalmayı tercih etmiştir³⁰. Böylece bölgesel

26 NATO's Role in KOSOVO, 15 07. 1999, <http://www.nato.int/kosovo/history.htm> (E.T.: 17.04.2017)

27 Gökhan Çapar, "NATO'nun Kosova'ya Müdahalesinin BM Kurucu Andlaşması Açısından Analizi", **Yüksek Lisans Tezi**, Bursa: Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2006, s.100.

28 Cüneyt Yenigün, "Sırbistan ve AB Kısacasında Kosova", **MOSTAR**, no. 13 (2006), s.21

29 Çapar, a.g.e., s.103.

30 Uysal, a.g.e., s.30.

bir güvenlik örgütü olarak kurulmuş olan bir örgüt, insani nedenlere dayanarak üyesi olmayan bir devlete müdahalede bulunmuştur ve uluslararası toplum bu müdahaleyi sessiz kalarak zımnen de olsa onaylamıştır.

Harekâtın mümkün olduğunca sınırlı tutulmak istenmesi, çok fazla zayıat yaşanmadan sonuca varma isteği, hava harekâtı ile daha kolay bir şekilde sonuca ulaşılabileceği inancı, kara harekâtına yönelik hazırlıkların aylar boyunca sürebileceği ve YFC'ye yapılacak kara saldırısının çok büyük zayıata ve birçok belirsizliklere neden olabileceği endişesi gibi nedenler, NATO'nun harekâtı kara unsurlarını kullanmadan sadece hava unsurlarıyla tamamlamasına neden olmuştur. Harekâta ABD, Büyük Britanya, Belçika, Kanada, Danimarka, Fransa, Almanya, İtalya, Hollanda, Norveç, Portekiz, İspanya ve Türkiye katılmış olup, katılan uçak sayısı 1031 adede kadar çıkmış, 38004 adet sorti gerçekleştirilmiştir.

NATO'nun Kosova operasyonu, dünya için birçok bakımdan bir ilk teşkil etmektedir;

Savunma amaçlı kurulan NATO ilk defa, bir ülkeye karşı saldırı gücü kullanmıştır.

İlk defa bir BM kararı olmadan, bir uluslararası askeri güç, barış sağlamak amacıyla harekâta girişmiştir,

İlk defa başka bir ülkeye saldırmamış bir egemen devlete, kendi vatandaşları arasında etnik ayrımcılık ve etnik temizliğe yönelik iç politikaları nedeniyle müdahale edilmiştir.

İlk defa NATO kendi kararı ile kendi üye ülkelerinin sınırları dışındaki bir olaya müdahale etmiştir³¹.

3.1 İnsan hakları ihlallerine dair uluslararası örgütlerin tespitleri

Kosovalı Arnavutlara Sırbistan güçleri tarafından yapılan insanlık dışı uygulamalar ve kitlesel cinayetler uluslararası insan hakları örgütleri tarafından raporlandırılmıştır. Kosova'da, İnsan Hakları İzleme Örgütü (Human Rights Watch (HRW)) tarafından NATO müdahalesi öncesinde insan hakları ihlallerine istinaden

---

31 A.g.e.,s.31

hazırlanan ve örgütün internet sitesinde yayınlanan raporlardan bazılarının özetleri aşağıda sunulmuştur³² (HRW 2010);

01 Ekim 1992: Eski Yugoslavya'nın parçalanmasıyla birlikte, dünyanın dikkati Hırvatistan'da ve son zamanlarda Bosna-Hersek'te patlak veren vahşi savaş üzerine odaklanmıştır. Her iki çatışmada da işlenen insan hakları ihlallerinin büyük bölümü, Sırp makamları tarafından topraklar üzerinde kontrolü sağlamak ve Sırp olmayan nüfusun sınır dışı edilmesine yönelik güç ve terör kullanımından kaynaklanmaktadır.

01 Mart 1994: Kosova bir polis devletidir. Evlere ve pazarlara yönelik polis baskını her gün gerçekleşmekte ve Sırp makamları Arnavutları, Sırp nüfusun yoğun olduğu bölgelerden uzaklaştırmaktadır. Ağır silahlı Sırp polisi, paramiliter birlikler ve düzenli ordu güçleri terörlerini yaymaktadırlar.

01 Ekim 1998: Bu raporda, Şubat 1998 ayından Eylül 1998 ayı başına kadarki sürede Kosova'da işlenen savaş kuralları ve uluslararası insancıl hukukun ciddi ihlalleri belgeleniyor. Bu istismların büyük çoğunluğu Sırp özel polis teşkilatı ve Yugoslav Ordusu tarafından yapılmıştır.

10 Mayıs 1999: Tecavüz, cinsel taciz, cinsel kölelik, zorla fahişelik, zorla sterilizasyon, zorunlu düşük ve zorla hamilelik gibi hareketler tüm ulusal ve uluslararası kanunlar uyarınca suç olarak nitelendirilebilir.

01 Ağustos 1999: Bu rapor, etnik Sırp'ların ve Romanların (Çingenelerin) Kosova'da korku, belirsizlik ve şiddetle nasıl yüz yüze geldiğini belgeliyor. Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği'ne (BMMUK) göre, Yugoslav ve Sırp güçleri geri çekildiğinden ve NATO başkanlığındaki Kosova Gücü (KFOR) eyalete girince bu yana yedi hafta boyunca 164,000'den fazla Sırp Kosova'yı terk etmiştir.

26 Ekim 2001: Bu rapor, NATO'nun Yugoslavya'ya karşı düzenlediği hava saldırısı döneminde, Sırp ve Yugoslav hükümet güçlerinin 24 Mart - 12 Haziran 1999 tarihleri arasında Kosovalı Arnavutlara karşı yaptığı işkence, cinayet, tecavüz, zorla sınır dışı etme ve diğer savaş suçlarını belgelemiştir.

---

32 HRW, Reports (Kosova). 24.6.2010. [https://www.hrw.org/publications?keyword=kosovo&date\[value\]\[year\]=&&&page=4](https://www.hrw.org/publications?keyword=kosovo&date[value][year]=&&&page=4) (E.T.: 24.04. 2017)

Yukarıda belirtilen raporlar değerlendirildiğinde; Sırp kuvvetlerinin Kosova'da Arnavut ve Müslümanlara karşı kabul edilemez insan hakları ihlalleri yaptığı ortaya çıkmaktadır. Bu nedenle bu maddeyle ilgili değerlendirme “Sarı” renk ile kodlanacaktır.

3.2 Zorlayıcı tedbirlerin (ambargo, dışlama vb.) uygulanma durumu

Kosova sorununa askeri anlamda NATO, yönetsel anlamda BM ve ekonomik anlamda ise AB ve ABD sahip çıkmıştır. Uluslararası kamuoyu aynı zamanda Yugoslav hükümetinin savaşkan kadroları tasfiye edilene kadar Sırbistan'a her türlü ambargoyu uygulamış beklenen değişimin yaşanmasıyla birlikte de Sırbistan'ı Kapitalist sisteme entegre etmek için ambargoyu kaldırmıştır³³. 1160 Sayılı kararda Kosova da dahil olmak üzere FYC'ye karşı silah ambargosu konulmuştur³⁴.

BMGK, 31 Mart 1998 tarihli 1160 sayılı kararının 8'inci maddesi ile tüm devletlerin, Kosova'da barış ve istikrarın sağlanması amacıyla Kosova da dahil olmak üzere Yugoslav Federal Cumhuriyeti'ne silah, mühimmat, askeri araç, teçhizat ve bunların yedek parçalarının satılmamasını ve devletlerin gemileri ya da uçakları ile bunların taşınmamasını karara bağlamıştır. Fakat bu tedbirler Sırp yönetiminin şiddete dayalı politikalarından vaz geçmesini sağlayamamıştır. Zorlayıcı tedbirler uygulandığı için bu durum “Sarı” renk kodu ile kodlanacaktır.

3.3 Müdahaleye katılan devlet sayısı

Harekâta ABD, Büyük Britanya, Belçika, Kanada, Danimarka, Fransa, Almanya, Macaristan, İtalya, Hollanda, Norveç, Portekiz, İspanya ve Türkiye katılmıştır. NATO Müttefikleri harekât için 327 adet hava aracı tahsis etmiş, 15000'den fazla sorti gerçekleştirmişlerdir ki bu sayı toplam sorti miktarının %39'udur³⁵. ABD müdahaleyi tek başına yapmamıştır. Katılan devlet sayısı da 9'dan fazla olduğu için bu ölçüt “Sarı” renk ile kodlanacaktır.

33 Bağlar,a.g.e.,s.161

34 Çapar,a.g.e.,s.100

35 ABD Savunma Bakanlığı, “Report to Congress: Kosovo/Operation Allied Force After-Action Report”. Washington: ABD Savunma Bakanlığı, 2000.s.78

3.4 Müdahaleye ilişkin BM kararı

Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi, önceki bölümlerde de belirtildiği üzere, NATO müdahalesi öncesinde Kosova olayları ile ilgili 1160, 1199, 1203 ve 1207 sayılı kararları almış olup bu kararların hiçbirisi askeri bir operasyon çağrısı yapmamaktadır. Harekât NATO tarafından kararlaştırılıp uygulanmıştır. NATO'nun, üyesi olmayan bir ülkeye yönelik olarak ve üyelerinden herhangi birisine yönelik bir saldırı olmadan böyle bir operasyon kararı alması, NATO'nun uluslararası sistemdeki yeri açısından bir dönüm noktasını oluşturmuştur.

BM operasyona yönelik bir karar almadığı için, bu madde “Kırmızı” ile kodlanacaktır.

3.5 Müdahale sonrası insan hakları ihlallerinin durumu

NATO tarafından yapılan ve 78 gün süren hava bombardımanı esnasında, MİLOŞEVIÇ'i teslim olmaya zorlamak amacıyla halkın MİLOŞEVIÇ yönetimine baskı yapması hedeflenmiş, bu kapsamda askeri hedefler dışındaki hedefler de NATO unsurları tarafından bombalanmıştır. Operasyon süresince; 11 adet tren yolu köprüsü, 34 otoyol köprüsü, Sırp mühimmat depolarının %29'u, petrol rezervlerinin %57'si, bütün petrol rafinerileri, 14 geçici karargâh, 100'ün üzerinde savaş uçağı, 10 adet askeri havaalanı imhâ edilmiştir³⁶.

NATO, harekât süresince sivil kaybın olmaması/en az olması amacıyla bütün tedbirlerin alındığı konusunda ısrar etmiş, askeri olmayan binalara kasıtlı olarak saldırıldığı iddialarını ise her seferinde reddetmiştir. Sırp yetkililer ise 05 Nisan-30 Mayıs 1999 tarihleri arasındaki olaylarda 460 sivilin, tüm harekât süresince ise 2000 sivilin hayatını kaybettiğini iddia etmişlerdir³⁷.

NATO'nun hava saldırılarının başladığı ilk dokuz haftada; toplamda 860.000 sivil olmak üzere 444.600 sivilin Arnavutluk'a, 344.500 sivilin Makedonya'ya ve 69.900 sivilin Karadağ'a sığındığı (BM Mülteciler Yüksek Komiserliği,

36 A.g.e.,s.82

37 Global Security, Collateral Damage Incidents,16.10.2013.

http://www.globalsecurity.org/military/ops/allied_force-damage.htm (Çevrimiçi: 05 04, 2017).

2000:6), Sırp'ların saldırılarını artırması üzerine 4400 Arnavut'un hayatını kaybettiği, Sırp'lara göre 500, NATO'ya göre 5000 Sırp'ın hayatını kaybettiği belirtilmektedir³⁸ (WEBBER, 2009, 451).

Sırbistan'da 2000 yılında yapılan seçimi MİLOŞEVIÇ kaybetmiş, Cumhurbaşkanlığı'na KOŞTUNİTSA ve Başbakanlığa CİNCİÇ seçilerek Sırbistan'ın yeni binyıldaki yöneticileri olmuşlardır. CİNCİÇ, MİLOŞEVIÇ'in Bosna'da uluslararası güçlere teslim edilerek Lahey'de yargılanmasını sağlayarak bu süreçte önemli bir sürecin mimarı olmuştu. 12 Mart 2001 tarihinde uğradığı silahlı saldırı sonucu ölen CİNCİÇ'in, MİLOŞEVIÇ'in adamları olduğu değerlendirilen kişiler tarafından öldürüldüğü ve bunun da MİLOŞEVIÇ'i teslim etmesinin karşılığı olarak yapıldığı iddia edilmiştir³⁹.

Yukarıda anlatılanlar ışığında, NATO harekâtı esnasında ve sonrasında da insan hakları ihlallerinin yapıldığı ortaya çıkmaktadır. Sırp'ların Kosovalı Arnavutlara yönelik yaptıkları mezalimlerin evrensel insan haklarının ihlali olduğu su götürmez bir gerçektir. Ancak yukarıda belirtilen can kayıpları ve sivil insanların temel ihtiyaçlarını karşılamakta kullanılan kaynakların imhası da insan haklarının korunduğu olaylar olarak karşımıza çıkmamaktadır. Bu nedenle NATO Harekâtı bölgedeki insan hakları ihlallerini ortadan kaldırmak amacıyla yapılmış olmasına rağmen, operasyonun kendisi de kabul edilemez insan hakları ihlallerine yol açmıştır. Bu nedenle bu ölçüt "Kırmızı" ile kodlanacaktır.

1.7 Değerlendirme

Soğuk Savaşın bitmesi ile varoluş sebebi ortadan kalkan NATO için Bosna Savaşı ve Kosova Müdahalesi, varlık gerekçesini dönüştürdüğü, dönemin önemli askeri hareketleridir. Ayrıca ABD, Bosna Savaşı'nda olduğu gibi, BM'yi ikinci plana iterek NATO'yu ön plana çıkarmaya çalışmış ve bunu da Kosova sorunuyla gerçekleştirmiştir⁴⁰. ABD farklı bölgelerde yaşayan insanlık trajedilerini görmezden gelebilirken, Kosova'ya müdahalesi temelinde; NATO'yu kendi gücüne dönüştürme,

38 Mar WEBBER, "The Kosovo War: A Recapitulation", *International Affairs*, 2009.s.451

39 Önen,a.g.e.,s.109

40 Mutlu,a.g.e.,s.54.

dünya patronluğunu kanıtlama, Balkanlar'da ve Kafkasya'da Rusya'yı tecrit etme, Avrupa'yı yörüngesinde tutma, hızla artan askeri harcamaları meşrulaştırma ve ekonomik durgunluğu aşmak amaçlanmıştır⁴¹. Sonuç olarak ABD Sırpların yaptığı insan hakları ihlallerini ortadan kaldırmak gibi meşru bir nedene dayandırdığı Kosova Harekâtı ile askeri olarak Balkanlar'a yerleşmenin şartlarını oluşturmuştur. Makedonya'da, Arnavutluk'ta, Kosova'da askeri üstler elde etmiştir⁴². NATO Harekâtı öncesinde hiç kimse Sırbistan'ın NATO üyesi bir ülkeye saldırmaya hazırlandığını ya da buna kalkıştığını ileri sürmüyordu, oysa NATO antlaşmasına göre ancak böyle bir durumda ittifak harekete geçebilirdi⁴³.

Dolayısıyla NATO'nun Kosova Harekâtı, ödenen bedel ve elde edilen kazanç açısından değerlendirilirse en çok ABD'nin kazanç sağladığı bir askeri operasyon olarak tarihteki yerini almıştır.

NATO'nun Kosova Harekâtı, "Beş Ölçüt" yaklaşımı ile değerlendirildiğinde; 5 sorudan 3'ü Sarı, 2'si Kırmızı ile cevaplandırıldığı için 3/5 Sarı Turuncu olarak kıymetlenmiştir. Bu da operasyonun gerekçelerinin ağırlıklı olarak insan hakları ihlallerinin önlenmesi olduğu tezini doğrulamakla beraber, operasyon neticesinde Sırp unsurlar tarafından yapılan insan hakları ihlalleri engellenmiş olsa da, başka aktörlerin insan hakları ihlalleri yapması neticesinde bölge insanı bu operasyonun kaybedeni olurken ABD, kazanımları açısından bu operasyonun kazananı olmuştur.

Sonuç

Bu çalışmada ABD'nin İnsani Askeri Müdahalelerinin nedenlerini anlayabilmek amacıyla yeni bir yaklaşım ve yöntemin ortaya konulması amaçlanmıştır. İnsani Askeri Müdahale, içinde silahlı kuvvet kullanımını çağrıştıran kavramları buldurmasına rağmen, terim olarak bir masumiyet algısı uyandırmaktadır. Başında bulunan *insani* sıfatı sonradan gelecek kavramların insan odaklı olacağını düşündürmektedir. Bir sonuç hakkında sebep sorgulaması yaparken gösterilecek

41 Önen, a.g.e., s.103.

42 A.g.e., s.104.

43 William BLUM, *Emperyalizmin En Ölümcül Silahı Demokrasi Yalanı*, Çeviren Ekin DURU. İstanbul: Say Yayınları, 2013.s.181

nesnellik miktarı tespitlerin isabet oranıyla doğru orantılı olacaktır. İnsani Askeri Müdahalelerin sebep-sonuç ilişkisini de akademik bir gözle inceleyebilmek için, yani gerçek nedenlere ulaşabilmek amacıyla, yaklaşım ve yöntemin nesnellikten uzaklaşmaması gerektiği değerlendirilmektedir. Dolayısıyla çalışmada, öncelikli olarak İnsani Askeri Müdahale kavramının tanımı üzerinde durulmuştur. ABD'nin sınırları dışında yaptığı organize askeri eylemler, ABD yönetimleri tarafından insan hakları ihlallerinin önlenmesi, demokrasilerin geliştirilmesi, sorunlu bölgelere barış getirilmesi gibi kimsenin itiraz edemeyeceği insan odaklı söylemlerle gerekçelendirilmektedir. Zaten bu kavramlara dayanılmadan yapılacak sınır ötesi askeri müdahaleler, BM sözleşmesinin açıkça yasakladığı ve uluslararası toplumun rıza gösteremeyeceği *saldırı* tanımının içine girecektir. Bu nedenle İnsani Askeri Müdahale kavramının nesnelleştirilmesine katkı sağlamak amacıyla kavram hakkında yeni bir tanım yapılmıştır.

Ortaya konacak yaklaşımın esaslarının belirlenmesi kapsamında, konu hakkındaki literatür incelendiğinde, ABD'nin bahse konu askeri müdahalelerinin gerekçeleri konusunda çok geniş bir tartışma alanının olduğu görülmüştür. Gerçekçi bakış açısıyla müdahaleleri değerlendiren yazarlar, müdahale gerekçelerinin ölçütlerini öncelikli olarak insani boyutuyla değil, devletlerin güç ve çıkar kazanımları açısından ortaya koymuş, insan haklarının gözetilmesinin önemini onaylamalarına rağmen, tercih yapmak durumunda kaldığında önceliklendirmelerinin güç ve çıkardan yana olduğu görülmüştür. Liberal yaklaşım sergileyen yazar ve akademisyenler ise yapılacak her türlü eylemde insan haklarının öncelikle ele alınması gerektiğini savundukları görülmüştür. Literatürde Askeri Müdahalelerin meşru sayılabilmesi için ortaya konan ölçütler incelenmiş, ortak ölçütler 5 başlıkta toplanmış, Kosova müdahalesi bu ölçütlere göre değerlendirilmiştir.

5 Ölçüt yöntemine göre Kosova müdahalesi incelendiğinde; müdahalenin gerekçesinin ağırlıklı olarak Kosova'da yapılan insan hakları ihlallerinin önlenmesi olduğu ortaya çıkmakla beraber müdahale edildikten sonra insan hakları ihlallerinin sadece faillerinin değiştiği, bölge halkının temel insan haklarının muhafaza edilemediği günleri yaşamaya devam ettiği sonucuna varılmıştır.

Soğuk Savaş döneminin bitmesiyle tek küresel güç olarak rol alan ABD, dünyaya liderlik yapmak konusunu hem hak hem de görev olarak gören bir profil içinde soğuk savaş sonrası dönemde yer almıştır. Ulusal çıkarlarını ve geleneksel değerlerini kimi zaman uzlaştırmakta zorlandığı görülen ABD, dünya politikasında bugüne kadar oynadığı rol ile insan hakları konusunda pek de duyarlı olmadığı ve çıkarlarını her zaman ahlaki değerlerin önünde tuttuğu görüşünü desteklemektedir. Sudan’da, Kongo’da, Angola’da, Ruanda’da yaşananlara ABD’nin tepkisiz kalması, dünyanın tek süper gücünün harekete geçmesi için “ahlaki” nedenler dışında da nedenler olması gerektiğini düşündürmektedir⁴⁴.

ABD’nin İnsani Askeri Müdahalelerinin, iddia edildiği gibi insan hakları merkezli bir güdüyle yapıldığını görmenin en kesin yollarından birisi müdahaleye ilişkin BM Güvenlik Konseyi kararının olmasıdır. ABD 2’nci Dünya Savaşı sonrasında yaptığı askeri hareketlerde BM onayı aramamış, meşruiyetini kendisinin onayladığı gerekçelerle sınırları ötesinde askeri eylemler yapagelmiştir. ABD’nin bu tutumunu Vestfalya sonrası dünya sistemine bir meydan okuma olarak değerlendirmek yanlış olmayacaktır.

BMGK’nin 5 daimî üyesinin veto hakkı olması da Vestfalya sonrası uluslararası sistemin üzerine inşa edildiği eşit egemen devlet kavramını törpüleyen bir etki yaratmaktadır. Konseyde oy kullanan üyelerin insan hakları gibi evrensel değerleri kendi ulusal çıkarlarının üstünde tuttuğuna inanmak gerçekçilik açısından mümkün ve gerekli değildir. İnsan temelli düşünce sistemine sahip olunması gerektiğini savunan hümanist bir bakış açısıyla değerlendirildiğinde, BMGK’de bulunan daimî üyelerin, daha güzel ve yaşanabilir bir dünya için, kendi devletlerinin ulusal çıkarlarına onarılmaz bir hasar vermediği sürece, önlerine gelen insan hakları temelli konularda kendi ulusal çıkarlarının aleyhine bile olsa *veto* yerine “*we too* (biz de)” diyerek yaklaşım göstermelerinin gerekmektedir.

Bu çalışmadan çıkarılabilecek bir diğer sonuç ise BM’in askeri gücü olması gerektiğidir. Uluslararası toplumdaki en çok üyeli organizasyon olması nedeniyle, kitlesel çatışmaların engellenmesi veya önlenmesi konusunda en büyük potansiyele

---

44 Önen, a.g.e., s.103.

sahip olan BM, kendi komutasında sürekli silahlı bir güç bulundurmalıdır. Dünya Müşterek Barış Kuvveti (DMBK) (World Joined Force for Peace (WJFP)) olarak adlandırılabilir bu kuvvetle, BMGK tarafından alınacak kuvvet kullanımı kararlarının uygulanması için üye devletlerin inisiyatiflerine ihtiyaç kalmayacaktır. Bu kuvvetin oluşturulmasından önce ise BMGK'nin mevcut yapısının yenilenmesi gerekmektedir. Vestfalya sonrası sistemde teoride eşit egemen olarak yer alan devletlerin uluslararası örgütlerde de aynı eşitlikte temsil edilmesi gerekmektedir. Dönemsel başkanlık mekanizması simgesel anlam taşıdığı için bu eşitliği törpülemeyen bir uygulamadır. Fakat BMGK'nin 5 daimî üyesinin veto hakkının yer aldığı bir organizasyon, bahse konu eşit egemen kavramının anlamını kaybettiğinin göstergesidir. Böyle bir organizasyonda alınacak kararların nesnel ve dünya toplumlarının müşterek çıkarının gözetileceği bir çerçevede olacağını söylemek hayalci bir yaklaşım olacaktır. Bu durum ayrıca BMGK'nin, daimî 5 üyesinin ulusal çıkarlarını korumak için diğer devletlerden daha avantajlı bir konumda olması anlamına gelmektedir ki bu da eşit egemen teorisine aykırıdır.

Yukarıda belirtilen gerekçelerden ötürü, BMGK'nin yapısının gözden geçirilerek veto sisteminin kaldırılmasının ve BM daimî ordusunun kurulmasının BM'yi güçlendireceği değerlendirilmektedir. Bu şekilde yeniden yapılanmış bir BM organizasyonu, çatışmaların önlenmesi/engellenmesi ve dünya barışının korunması noktasında daha güçlü olacaktır. Çünkü adalet eşitlikten, barış ise adaletten beslenecektir.

Kaynakça

ABD Savunma Bakanlığı. *Report to Congress: Kosovo/Operation Allied Force*

After-Action Report. Washington: ABD Savunma Bakanlığı, 2000.

Ataş, A.Can. *Küresel Hegemonya ve İşgal Demokrasisi*. İstanbul: Güncel Yayıncılık, 2008.

Bağlar, Selçuk. «Soğuk Savaş Sonrası Arnavut Milliyetçiliği ve Kosova Sorunu.»

Yüksek Lisans Tezi. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2010.

- Blum, William. *Emperyalizmin En Ölümcül Silahı Demokrasi Yalanı*. Çeviren Ekin DURU. İstanbul: Say Yayınları, 2013.
- Çapar, Gökhan. «NATO'nun Kosova'ya Müdahalesinin BM Kurucu Andlaşması Açısından Analizi.» *Yüksek Lisans Tezi*. Bursa: Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2006.
- Çevikbaş, Ahmet. «Müttefik Güç Harekâtı İnsani Müdahalelerin Bir İstisnası mıdır? NATO'nun Kosova'ya Yönelik Harekâtının Uluslararası Hukuk ve Askeri Bakış Açılarında Değerlendirilmesi.» *Savunma Bilimleri Dergisi*, 2011: 18-57.
- Dülger, Kenan. «Avrupa Parlamentosunun İnsani Müdahale Kriterleri Hakkındaki Kararı.» *Küresel Bakış*, no. 6 (2012): 111-116.
- Global Security. *Collateral Damage Incidents*. 16 10 2013.
http://www.globalsecurity.org/military/ops/allied_force-damage.htm
(Çevrimiçi: 05 04, 2017).
- HRW. *Reports (Kosova)*. 24 6 2010. [https://www.hrw.org/publications?keyword=kosovo&date\[value\]\[year\]=&&&page=4](https://www.hrw.org/publications?keyword=kosovo&date[value][year]=&&&page=4) (Çevrimiçi: 04 24, 2017).
- Kadriaj, Shqipran. «KOSOVA SORUNU.» *Yüksek Lisans Tezi*. Ankara üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2008.
- Kennan, George. *Review of Current Trends, U.S. Foreign Policy, Policy Planning Staff, PPS No. 23*. Volume 1 Part 2, Head of US State Department Policy Planning Staff, Washington: Washington DC Government Printing Office, 1948, 509-529.
- Keohane, Robert. «When Should the US Intervene? Criteria for Military Intervention in Weak Countries.» *Cornell International Affairs Review* Volume 5, no. No.1 (2011): 1-1.
- Kissenger, Henry. *Amerika'nın Dış Politikaya İhtiyacı Var mı?* Çeviren Tayfun Evyapan, Ankara: METU Press, 2002.

- Mutlu, Mustafa. «Soğuk Savaş Sonrası Uluslararası Sistemde Yeni Devletlerin Ortaya Çıkışı: Kosova Örneği.» *Yüksek Lisans Tezi*. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2010.
- NATO. *NATO's Role In KOSOVO*. 15 07. 1999.
<http://www.nato.int/kosovo/history.htm> (Çevrimiçi: 04 17, 2017).
- Önen, Ahmet Meriç. «Kosova'nın Nihai Statüsü: Tarihi Süreç ve Günümüzdeki Gelişmelerin İncelenmesi.» *Yüksek Lisans Tezi*. Ankara: Atılım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2006.
- Tare, Pulkit. «When, If Ever, Can Humanitarian Intervention Be Justified in International Law In the Absence of an Authorising Security Council Resolution? Has the Position Been Affected by the Adoption of the Concept of the 'Responsibility to Protect.» *www.ssrn.com*. TARE, Pulkit 2012, Şubat 2012. https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2868980 (Çevrimiçi: Mart 20, 2017).
- Uysal, Gökşen. «1999'dan Günümüze Kadar Geçen Süreçte Kosova.» *Yüksek Lisans Tezi*. Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2011.
- Webber, Mark. «The Kosovo War: A Recapitulation.» *International Affairs*, 2009: 447-459.
- Yenigün, Cüneyt. «Sırbistan ve AB Kıskacında KOSOVA.» *MOSTAR*, no. 13 (2006): 20-24.